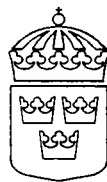

Justitieutskottets betänkande

1989/90:JuU7

Vittnesplikt för psykologer, m.m.

1989/90
JuU7

Motioner

1988/89:Ju420 av Lena Öhrsvik (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att bestämmelsen om psykologs vittnesplikt utformas så att det framgår att psykolog skall ha vittnesplikt i mål om barn och ungdom.

1988/89:Ju425 av Lena Öhrsvik (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behov av åtgärder för att säkerställa att socialnämnden behandlas som likvärdig part i domstolarna.

Utskottet

Vittnesplikt för psykologer

Motionen

I motion Ju420 förordas en ordning som innebär att 36 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken (RB) ändras så att psykolog undantas från frågeförbudet i mål om barn och ungdom. Motiveringen är att bestämmelsen då kommer att korrespondera med 71 § fjärde stycket socialtjänstlagen (1980:620) där det stadgas skyldighet om uppgiftslämnande för myndigheter, vars verksamhet rör barn och ungdom.

Tystnadsplikt och vittnesplikt enligt nuvarande ordning

Det är en allmän medborgerlig skyldighet att inställa sig som vittne vid domstol och där avlägga vittnesmål. Vittnesplikten regleras i 36 kap. 1 § RB. Som en grundsats gäller att tystnadsplikt får vika för vittnesplikt (se prop. 1979/80:2, s. 397 ff).

Vittnesplikten har således i princip företräde framför en tystnadsplikt som kan åvila ett vittne. I 36 kap. 5 § RB stadgas vissa undantag från denna huvudregel. I andra stycket föreskrivs att personer som tillhör vissa angivna yrkesgrupper inte får höras om något som de har blivit anförtrödda i sin yrkesutövning eller som de i samband därmed har erfårit, med mindre det är medgivet i lag, eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill (frågeförbud). De yr-

kesgrupper det här gäller är advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, kuratorer vid familjerådgivningsbyrå som drivs av kommun, landstingskommun, församling eller kyrklig samfällighet, eller deras biträden. Dock är annan än försvarare alltid skyldig att avge vittnesmål i mål om ansvar för brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år (fjärde stycket).

Personer tillhörande de yrkeskategorier som anges i 36 kap. 5 § andra stycket RB — och som alltså omfattas av det där föreskrivna förbudet mot vittnesförhör i vissa fall — är underkastade tystnadsplikt enligt föreskrifter i skilda författningar. Regler om tystnadsplikt finns emellertid även beträffande åtskilliga andra yrkesutövare.

Sekretesslagen (1980:100) innehåller bestämmelser om tystnadsplikt i det allmännas verksamhet och om förbud att lämna ut allmänna handlingar (sekretess). I lagen finns bestämmelser om sekretess som berör stora delar av den offentliga verksamheten; sekretess gäller i olika avseenden inom t.ex. försvaret, hälso- och sjukvården, socialtjänsten, polisens verksamhet och skatteförvaltningen. Sekretess inom andra områden där psykologer är verksamma och som regleras i sekretesslagen är bl.a. skolans elevvårdande verksamhet, myndighets personalsociala verksamhet och försvarsmaktens personalvård avseende värnpliktiga.

Regler om tystnadsplikt i verksamhet som inte är allmän återfinns i andra författningar. Regler om tystnadsplikt för hälso- och sjukvårdspersonal i annan än allmän verksamhet finns i 6 § lagen (1980:11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m.fl. Med hälso- och sjukvårdspersonal avses enligt lagen bl.a. alla som i egenskap av legitimerade yrkesutövare meddelar vård åt patienter och även personal som biträder en sådan yrkesutövare i vården. Legitimation får enligt lagen (1984:542) om behörighet att utöva yrke inom hälso- och sjukvården m.m. av socialstyrelsen meddelas bl.a. barnmorska, läkare, psykolog, psykoterapeut, sjuksköterska och tandläkare (2 §). Även andra personalkategorier, t.ex. apotekspersonal och vårdpersonal vid vissa sjukvårdsinrättningar, omfattas emellertid under vissa förutsättningar av den i lagen om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m.fl. stadgade tystnadsplikten.

I allmänhet saknar det betydelse för sekretessen om en befattningshavare fått kännedom om en viss uppgift i förtroende eller på annat sätt. Den förtroendesekretess som tidigare gällde för sjukvårdspersonal och kuratorer har sålunda ingen motsvarighet vare sig i sekretesslagen eller annan författning som reglerar tystnadsplikt.

Reglerna om tystnadsplikt för de yrkeskategorier som här nämns är inte absoluta utan sekretessen gäller med ett s.k. omvänt skaderekvisit, vilket innebär en presumtion för sekretess. Uppgifter får lämnas ut bara om det är klart att ett utlämnande inte kan anses vara till men för den enskilde. I den privata verksamheten har man tänkt sig att samma skadeprövning skall ske fastän det där talas om att obehörigen röja en uppgift.

Reglerna om tystnadsplikt är straffsanktionerade. Den som bryter mot en sådan regel kan enligt 20 kap. 3 § brottsbalken dömas för brott mot tystnadsplikt till böter eller fängelse i högst ett år. Straffbestämmelsen är emellertid subsidiär till andra föreskrifter som särskilt straffbelägger gärningar som innebär att hemliga uppgifter röjs eller utnyttjas, jfr 9 kap. 6 § RB och 39 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Reglerna i sekretesslagen om sekretess i det allmännas verksamhet gäller i princip också i förhållande till andra myndigheter. Från denna huvudprincip finns dock en rad undantag. Sålunda får en sekretessbelagd uppgift röjas för en annan myndighet i de fall som anges i sekretesslagen eller i lag eller förordning till vilken sekretesslagen hänvisar.

I 14 kap. sekretesslagen finns bestämmelser som avser generella begränsningar i sekretessen mellan olika myndigheter. Sålunda får t.ex. enligt 14 kap. 2 § andra och tredje styckena en myndighet utan hinder av sekretess till polis eller åklagare lämna uppgifter som angår misstanke om allvarligare brott. I 14 kap. 1 § finns en generell bestämmelse som innebär att en föreskrift i lag eller förordning om uppgiftsskyldighet skall tillämpas också när sekretess gäller för de uppgifter som omfattas av skyldigheten.

Föreskrifter om sådan uppgiftsskyldighet finns numera på åtskilliga håll i lagstiftningen. Ett exempel härpå erbjuder bestämmelserna om vittnesplikt i RB. Ett annat utgörs av den i motionen nämnda föreskriften i 71 § fjärde stycket socialtjänstlagen. Enligt denna föreskrift är myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt de som är anställda hos sådana myndigheter skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av en underårigs behov av skydd. Uppgiftsskyldigheten gäller även läkare, lärare, sjuksköterskor och barnmorskor som inte har anställning i sådan verksamhet som nyss sagts. En liknande föreskrift finns i 7 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall. — För sekretesskyddade uppgifter som t.ex. en läkare enligt den nämnda föreskriften i socialtjänstlagen lämnar till en socialnämnd gäller normalt sekretess också hos nämnden. Även hos en förvaltningsdomstol kan sekretess gälla för uppgifterna.

I samband med ett lagförslag om en ny lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, som regeringen remitterat till lagrådet, har föreslagits att den i 71 § fjärde stycket socialtjänstlagen stadgade uppgiftsskyldigheten skall vidgas till att gälla, förutom myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom, anställda hos sådana myndigheter samt läkare, lärare, sjuksköterskor och barnmorskor som inte har sådan anställning, alla andra myndigheter inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten. En proposition är att vänta inom kort.

Som nyss sagts utgör bestämmelserna om vittnesplikt i RB sådana tystnadspliktsgenombrytande föreskrifter om uppgiftsskyldighet som avses i 14 kap. 1 § sekretesslagen. Vittnesplikten har med andra ord i princip företrädde framför den sekretess eller tystnadsplikt som kan åvila vittnet. Detta gäller oftast även i de fall där vittnets tystnadsplikt grundar sig på andra författningar än sekretesslagen. Från denna grundsats görs, som inledningsvis anförts, dock undantag i 36 kap. 5 § RB där det föreskrivs att vittnesförhör i vissa fall inte får ske med den som är underkastad tystnadsplikt. Enligt paragrafens andra stycke får personer som tillhör de yrkesgrupper som anges där inte höras om något som de i sin yrkesutövning har blivit anförtrodda eller som de i samband därmed erfarit (frågeförbud). Även de personer som omfattas av denna reglering är emellertid skyldiga att såsom vittnen infinna sig inför rätten. Däremot får de inte utfrågas rörande omständigheter som omfattas av tystnadsplikten. Frågeförbudet skall iakttas av rätten ex officio och kan inte efterges av vittnet. Vittnesförhör får dock ske om det är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker därtill. Bestämmelserna i RB rörande vittnesplikten och frågeförbudet gäller enligt 25 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) i tillämpliga delar också vid förvaltningsdomstol.

Frågeförbudet är uppställt huvudsakligen i syfte att ge skydd för de enskilda personer som anlitar advokater, läkare, psykologer m.fl. I förarbetena till bestämmelsen (SOU 1938:44 s. 392) framhölls att vissa yrkesutövare intar en sådan förtroendeställning i förhållande till allmänheten att en viss tystnadsplikt till skydd för den enskilde är påkallad. Med hänsyn till vikten av att tillgängliga upplysningskällor kan utnyttjas i rättegång framhölls vidare att stor försiktighet bör iakttas när det gäller att bestämma de yrkesgrupper för vilka tystnadsplikten borde gälla framför vittnesplikten. — I sin ursprungliga lydelse omfattade frågeförbudet i 36 kap. 5 § andra stycket RB endast advokater, läkare, barnmorskor och deras biträden.

Genom en lagändring år 1954 utsträcktes begränsningen i vittnesplikten till att avse även tandläkare och deras biträden (prop. 1954:200, 1LU 25). År 1969 begränsades vittnesplikten även för kuratorer och deras biträden vid familjrådgivningsbyråer som drivs i allmän regi (prop. 1969:117, KU 42, rskr. 362). År 1973 begränsades

vittnesplikten även för sjuksköterskor (prop. 1973:30, JuU 17, rskr. 1989/90:JuU7 168). Den krets av yrkeskategorier som enligt RB 36 kap. 5 § andra stycket är befriad från vittnesplikt ändrades genom lagstiftning år 1988 till att omfatta även psykologer och psykoterapeuter (prop. 1987/88:89, JuU 35, rskr. 238).

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet behandlade år 1985 en liknande motion väckt av samma motionär (JuU 1984/85:25 s. 12 ff). I den motionen begärdes att bestämmelserna i rättegångsbalken om frågeförbudet beträffande vittnen skulle ändras så att de överensstämde med den i 71 § socialtjänstlagen stadgade skyldigheten om uppgiftslämnande. Motionären pekade på att gällande ordning kunde leda till att uppgifter som någon är skyldig att lämna till en socialnämnd i vissa fall inte kunde lämnas vid vittnesförhör inför förvaltningsdomstol.

Utskottet konstaterade att reglerna rörande vittnesplikten i RB och uppgiftsskyldigheten i 71 § fjärde stycket socialtjänstlagen inte helt korresponderade med varandra. Detta förhållande kunde, vilket motionären påtalat, leda till att en förvaltningsdomstol i ett mål om t.ex. vård enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga genom vittnesförhör med t.ex. en läkare inte skulle kunna få tillgång till de uppgifter som läkaren lämnat till socialnämnden och som kanske legat till grund för nämndens ansökan i målet. Utskottet framhöll samtidigt att det påtalade problemet inte fick överbetonas och hänvisade till att hindret mot att ett vittne lämnar uppgifter till domstolen kunde röjas undan genom att den till vars förmån frågeförbudet är uppställt lämnar sitt samtycke till vittnesförhöret. Detta underlättas också av den möjlighet som domstolen har att förordna om vittnesförhör inom stängda dörrar och om sekretessbeläggning av de uppgifter som därvid lämnas. Avslutningsvis ansåg utskottet emellertid att det fanns ett intresse av att spörsmålet rörande en samordning av reglerna om uppgiftsskyldighet å ena sidan och om frågeförbudet i RB å andra sidan uppmärksammades närmare. Saken borde lämpligen, enligt utskottets uppfattning, kunna tas upp i samband med de överväganden som då gjordes i regeringskansliet med anledning av att riksdagen begärt en översyn rörande bl.a. vilka yrkesgrupper frågeförbudet skulle omfatta. Utskottet utgick från att detta skulle äga rum utan någon särskild åtgärd från riksdagens sida. Motionsyrkandet avstyrktes därför.

De av motionären påtalade problemen har behandlats i departementspromemorian (Ds Ju 1987:10) Frågor om begränsningar i vittnesplikten. I promemorian föreslogs bl.a. att vittnesförhör skall få äga rum även i de fall som omfattas av det generella frågeförbudet, om en uppgift med stöd av en i lag eller förordning föreskriven uppgiftsskyldighet får lämnas till en myndighet för annat än statistiska ändamål.

Proposition 1987/88:89

Proposition 1987/88:89 låg till grund för utvidgningen av frågeförbudet i 36 kap. 5 § andra stycket RB till att omfatta även psykologer och psykoterapeuter. Propositionen byggde på de förslag som lagts fram i promemorian Ds Ju 1987:10. I propositionen fördes emellertid inte fram några nya undantag från det generella frågeförbudet.

Enligt departementschefen kan den uppgiftsskyldighet som i ett visst fall kan föreligga gentemot en myndighet vara betingad av helt andra intressen än dem som motiverar vittnesplikten. I vissa fall syftar uppgiftsskyldigheten således till att avvärja en akut fara för enskilda personer varvid departementschefen hänvisade till 71 § socialtjänstlagen, och i andra fall skall uppgiftsskyldigheten underlätta för en myndighet att utöva tillsyn över vissa personalkategorier. Härvidlag hänvisade departementschefen till 7 § lagen (1980:11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m.fl. I propositionen angavs vidare att det inte är motiverat att en upplysningsskyldighet som tar sikte på en viss situation skall medföra en generell skyldighet att, trots att förutsättningarna för frågeförbud är uppfyllda, lämna motsvarande uppgifter i en rättegång. Vidare framhöll departementschefen att det är mycket svårt att överblicka i hur stor utsträckning ett sådant undantag skulle sätta reglerna om generellt frågeförbud ur spel. Vad justitieministern sålunda anfört lämnades utan erinran av riksdagen (prop. 1987/88:89, JuU 35, rskr. 238).

Socialnämnds ställning såsom part

Motionen

I motion Ju425 begärs ett tillkännagivande om behovet av åtgärder för att säkerställa att socialnämnden behandlas som likvärdig part i domstolarna. Enligt motionären behandlar förvaltningsdomstolarna ofta inte socialnämnden som part i t.ex. mål enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). I motionen uppges att det bl.a. inte tas hänsyn till att socialnämnderna kan använda sig av ombud, inte heller tas hänsyn till om vederbörande handläggare är

förhindrad att närvara vid utsatt förhandling. Eftersom det endast är handläggaren och arbetsledningen som äger kännedom om ärendet åsidosätter förvaltningsdomstolarna därmed, enligt motionären, vad som föreskrivs om domstolarnas utredningsplikt i förvaltningsprocesslagen.

1989/90:JuU7

Gällande ordning

Förvaltningsprocesslagen (FPL) innehåller bestämmelser om rättsskipningen i regeringsrätten, kammarrätterna, länsrätterna, försäkringsöverdomstolen samt försäkringsrätterna.

Förfarandet är skriftligt men i handläggningen får ingå muntlig förhandling beträffande viss fråga, när det kan antas vara till fördel för utredningen eller främja ett snabbt avgörande av målet. I 14 § FPL stadgas att till muntlig förhandling skall kallas sökande eller klagande och den som har att svara i målet. Enskild får föreläggas att inställa sig personligen vid vite eller vid påföljd av att hans utevaro ej utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande.

I rättegångsbalken (RB), som reglerar processen i de allmänna domstolarna, finns i 32 kap. 1 och 3 §§ RB bestämmelser om att part skall erhålla skäligt rådrum om han enligt rättsens beslut skall infinna sig i rätten eller eljest fullgöra något i rättegången och om sådant rådrum inte förslår utsättande av ny tid. Av 42 kap. 20 § och 47 kap. 22 § RB framgår att samråd bör äga rum med parterna vid utsättande av tid för huvudförhandling om det är möjligt. Några motsvarande regler finns inte i FPL.

I den promemoria som låg till grund för FPL hade — med hänvisning till bl.a. 32 kap. 1 och 3 §§ RB — föreslagits att en bestämmelse skulle införas i FPL om skäligt rådrum och utsättande av ny tid för huvudförhandling. I förslaget till FPL anförde emellertid departementschefen (prop. 1971:30, s. 600) att de nämnda reglerna var så pass självklara att det ej var nödvändigt att belasta FPL med dessa.

Av 45 § FPL framgår att om den som kallas till muntlig förhandling är hindrad att inställa sig, så skall han omedelbart anmäla det till rätten.

Enligt 48 § FPL får den som för talan i mål anlita ombud eller biträde.

Beslut om vård med stöd av LVU meddelas av länsrätten efter ansökan av socialnämnden. Socialnämnden är således sökande och därmed part i målet. I mål enligt LVU skall länsrätten och kammarrätten hålla muntlig förhandling, om detta inte är uppenbart obehövligt. Sådan förhandling skall alltid hållas, om någon part begär det, och parterna skall upplysas om sin rätt att begära muntlig förhandling. Målen skall jämlikt 9 § LVU prövas skyndsamt. Om den unge är omhändertagen, skall länsrätten hålla förhandling i målet inom två veckor från den dag då ansökan om vård kom in. Länsrätten får förlänga denna tid, om ytterligare utredning eller annan särskild

omständighet gör det nödvändigt. Av förarbetena framgår att undantagsregeln är avsedd att tillämpas endast i undantagsfall. Länsrätten bör därför, enligt uttalande i propositionen, pröva behovet av kompletterande utredning och bestämma dag för förhandling så snart ansökan har kommit in till rätten (prop. 1979/80:1, del C, s. 107).

LVU har varit föremål för översyn, dels av socialberedningen (SOU 1986:20), dels av en särskild utredare (Ds S 1987:3). Ingen av utredningarna har direkt berört de av motionären påtalade frågorna. Förslag till ny LVU har aviserats av regeringen, och en proposition i saken skall läggas fram under innevarande höst.

Utskottet, som i ärendet inhämtat uppgifter från några förvaltningsdomstolar, har erfarit att det tidigare förekommit att länsrätterna utsatt mål till muntlig förhandling utan föregående kontakt med socialnämnden men att det numera normalt tas sådan kontakt.

Utskottets överväganden

I detta betänkande behandlar utskottet två motionsönskemål som angår bl.a. rättegången i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Frågorna rör dels det s.k. frågeförbudet för psykologer, dels socialnämnds ställning som part i vissa mål.

Vittnesplikten för psykologer

I motion Ju420 begärs att rättegångsbalkens (RB:s) bestämmelser om frågeförbud för psykologer ändras så att psykologer får vittnesplikt i mål som rör barn och ungdom. Motionen är skriven mot bakgrund av att de i 36 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken (RB) stadgade undantagen från vittnesplikten inte korresponderar mot den i 71 § fjärde stycket socialtjänstlagen stadgade skyldigheten om uppgiftslämnande. Motionären pekar på att nuvarande ordning kan leda till att uppgifter som en psykolog är skyldig att lämna till en socialnämnd i vissa fall inte kan lämnas vid vittnesförhör inför förvaltningsdomstol i t.ex. mål enligt lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga.

Det spørsmål som tas upp i motionen skall ses mot bakgrund av sekretesslagstiftningen. Sekretesslagen innehåller bestämmelser om tystnadsplikt i det allmänna verksamheten och om förbud att lämna ut allmänna handlingar (sekretess). I lagen finns bestämmelser om sekretess som berör stora delar av den offentliga verksamheten, bl.a. inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Sekretessen gäller i princip också i förhållande till andra myndigheter. Från denna huvudprincip finns dock en rad undantag. I 14 kap. 1 § finns en generell bestämmelse som innebär att en föreskrift i lag eller förordning om uppgiftsskyldighet skall tillämpas också när sekretess gäller för de uppgifter som omfattas av skyldigheten. Ett exempel på sådan uppgiftsskyldighet erbjuder bestämmelserna om vittnesplikt i RB. Ett annat undantag utgörs av den i motionen nämnda föreskriften om uppgiftsskyldighet i

71 § fjärde stycket socialtjänstlagen. Enligt denna föreskrift är myndigheter, vars verksamhet berör barn och ungdom samt de som är anställda hos sådana myndigheter skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av en underårigs behov av skydd.

Som nämnts ovan har vittnesplikten i princip företräde framför den sekretess eller tystnadsplikt som kan åvila ett vittne. Från denna grundsats görs dock undantag i 36 kap. 5 § RB, där det stadgas att vittnesförhör inte får ske med den som är underkastad tystnadsplikt i vissa fall. Enligt andra stycket får sålunda personer tillhöriga där angivna yrkesgrupper inte höras om något som de i sin yrkesutövning har blivit anförtrodda eller som de i samband därmed erfarit (frågeförbud). Vittnesförhör får dock ske om det är medgivet i lag eller den till vilkens förmån tystnadsplikten gäller samtycker därtill. De yrkesgrupper som omfattas av frågeförbudet är advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, kuratorer vid familjerådgivningsbyrå som drivs av kommun, landstingskommun, församling eller kyrklig samfällighet, eller deras biträden. Annan än advokat är dock alltid skyldig att avge vittnesmål om det är fråga om ansvar för brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år (fjärde stycket).

Frågeförbudet är uppställt huvudsakligen i syfte att ge skydd för de enskilda personer som anlitar advokater, läkare, psykologer m.fl. I förarbetena till den aktuella bestämmelsen framhålls att vissa yrkesutövare intar en sådan förtroendeställning i förhållande till allmänheten att en viss tystnadsplikt till skydd för den enskilde är påkallad.

Bestämmelsen om vittnesplikten och frågeförbudet gäller i tillämpliga delar också vid förvaltningsdomstol (25 § FPL).

Utskottet kan, i likhet med vad utskottet gjorde år 1985 vid behandlingen av en liknande motion, konstatera att reglerna rörande vittnesplikt i RB och uppgiftsskyldigheten enligt 71 § fjärde stycket socialtjänstlagen inte helt korresponderar med varandra. Detta förhållande kan, som motionären påpekar, leda till att en förvaltningsdomstol i ett mål om t.ex. vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga genom vittnesförhör med t.ex. en psykolog inte skulle kunna få tillgång till de uppgifter som psykologen lämnat till socialnämnden och som kanske legat till grund för nämndens ansökan i målet. Tilläggas kan att det också på andra områden torde föreligga en bristande överensstämmelse mellan vittnesplikten och skyldigheten att lämna uppgifter till myndighet.

Frågeförbud för psykologer infördes så sent som förra året. Departementschefen anförde i propositionen (prop. 1987/88:89 s. 17) att beträffande psykologer kan med minst lika stort fog som beträffande t.ex. läkare hävdas att de för sitt arbete är beroende av att klienterna kan lita på att de uppgifter de lämnar inte förs vidare.

I samma proposition behandlades spørsmålet om det skulle införas ett undantag från det generella frågeförbudet, då en uppgift med stöd av en i lag eller förordning föreskriven uppgiftsskyldighet får lämnas till en myndighet. Något sådant förslag om undantag från frågeförbudet vid lagstadgad uppgiftsskyldighet fördes emellertid inte fram i propositionen. Departementschefen konstaterade att den uppgiftsskyldighet som i ett visst fall kan föreligga gentemot en myndighet i allmänhet är betingad av helt andra intressen än dem som motiverar vittnesplikten samt att de på skilda ställen i olika författningar lagstadgade uppgiftsskyldigheterna också syftar till att ta till vara olika intressen. Departementschefen ansåg det inte motiverat att en upplysningsskyldighet som tar sikte på en viss situation skall medföra en generell skyldighet att, trots att förutsättningarna för frågeförbud är uppfyllda, lämna motsvarande uppgifter i en rättegång. Därtill kom, enligt departementschefen, att det är mycket svårt att överblicka i hur stor utsträckning ett sådant undantag skulle sätta reglerna om generellt frågeförbud ur spel. Riksdagen lämnade utan erinran vad departementschefen anfört (JuU 1987/88:35, rskr. 238).

När frågan nu återigen är föremål för riksdagens ställningstagande är utskottet inte berett att frånga sin tidigare bedömning i saken. Enligt utskottets uppfattning vore det inte heller tänkbart att, som föreslås i motionen, göra en särreglering i dessa frågor beträffande endast en av de i frågeförbudsbestämmelsen uppräknade yrkesgrupperna och då endast i en viss typ av mål. Situationer liknande dem som motionären påtalat torde kunna uppstå även i förhållande till andra av de yrkesgrupper för vilka frågeförbud gäller enligt nuvarande ordning och även i olika situationer. Därtill kommer att omfattningen av uppgiftsskyldigheten i 71 § fjärde stycket socialtjänstlagen inom kort kommer att bli föremål för riksdagens ställningstagande.

Såsom utskottet framhöll år 1985 får betydelsen av problemet inte överbetonas; normalt bör nämligen detta hinder mot att ett vittne lämnar uppgifter till domstolen kunna röjas undan genom att den till vars förmån frågeförbudet är uppställt lämnar sitt samtycke till vittnesförhöret, även om detta, som motionären påpekar, inte alltid är möjligt. Att så kan ske underlättas för övrigt av den möjlighet som domstolen har att förordna om vittnesförhör inom stängda dörrar och om sekretessbeläggning av de uppgifter som därvid lämnas. Sammantaget leder det nu anförda till att utskottet avstyrker bifall till motion Ju420.

I motion Ju425 begärs ett riksdagsuttalande av innebörd att åtgärder bör vidtas för att säkerställa socialnämndens ställning som part i förvaltningsdomstolarna. Enligt motionären behandlar förvaltningsdomstolarna i vissa mål, bl.a. i mål enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), inte socialnämnden som "likvärdig part", utan målen sätts ut till förhandling utan hänsyn till att den som handlägger ärendet inom socialtjänsten inte kan närvara. Inte heller tas, enligt motionären, hänsyn till att socialnämnden kan behöva anlita ombud i målet.

Som utskottet redovisat ovan är socialnämnden sökande och således part i mål enligt LVU. Mål enligt LVU handläggs i allmän förvaltningsdomstol. Regler om rättegången i sådan domstol finns i FPL. Förfarandet är skriftligt men i handläggningen får ingå muntlig förhandling beträffande viss fråga, när det kan antas vara till fördel för utredningen eller främja ett snabbt avgörande i målet. I mål enligt LVU skall länsrätt och kammarrätt hålla muntlig förhandling, om detta inte är uppenbart obehövligt. Sådan förhandling skall alltid hållas, om part begär det. Till förhandlingen skall kallas sökanden eller klaganden och den som har att svara i målet. Målen skall prövas skyndsamt.

Enligt 48 § FPL har part rätt att anlita ombud eller biträde. Av förarbetena till FPL framgår vidare att rätten, vid utsättande av mål till muntlig förhandling, skall ge part skäligt rådrum och sätta ut ny tid för förhandling om part är förhindrad att inställa sig till utsatt muntlig förhandling.

Utskottet delar motionärens uppfattning att det är angeläget att socialnämnden behandlas på samma sätt som övriga parter vid måls handläggning inför domstol. Enligt vad utskottet har inhämtat finns emellertid ingen utbredd uppfattning om att så inte skulle vara fallet t.ex. när det gäller socialnämnds möjlighet att låta ett ombud föra dess talan. Utskottet har från olika håll inhämtat att det är vanligt att socialnämnden företräds av ombud i mål enligt LVU. Detta bekräftas också av den översyn av LVU som nyligen företagits av en särskild utredare. I utredarens betänkande (Ds S 1987:3) redovisas att många kommuner — framför allt de medelstora och stora — anlitat sin kommunjurist för att föra nämndens talan vid domstol medan andra kommuner i stället anlitat en advokat eller motsvarande.

När det härfter gäller uppgifterna om bristande kontakter och mindre hänsynstagande till socialnämnds önskemål om tid för utsättande av mål till förhandling har för utskottet från något håll bekräftats att så tidigare varit fallet. Numera finns emellertid såvitt utskottet kunnat inhämta inga större brister i detta hänseende. Här vill utskottet

erinra om att de aktuella målen skall handläggas skyndsamt och att tid för muntlig förhandling oftast bestäms samma dag som en ansökan ges in till domstolen. Det anförda leder till att utskottet inte anser det erforderligt med något sådant uttalande som begärts i motionen. Utskottet avstyrker således bifall till motion Ju425. 1989/90:JuU7

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *vittnesplikt för psykologer*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju420,
2. beträffande *socialnämnds ställning som part*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju425.

Stockholm den 24 oktober 1989

På justitieutskottets vägnar

Britta Bjelle

Närvarande: Britta Bjelle (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Ulla-Britt Åbark (s), Jerry Martinger (m), Birthe Sörestedt (s), Ingbritt Irhammar (c), Göthe Knutson (m), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s), Björn Ericson (s), Göran Ericsson (m), Lars Sundin (fp), Anders Svärd (c), Berith Eriksson (vpk), Kent Lundgren (mp), Sigrid Bolkéus (s) och Barbro Andersson (s).